

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003
Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ВІДГУК

**рецензента, кандидати юридичних наук, доцентки
Гавловської Аліни Олександрівни на дисертацію Бібленка Василя
Станіславовича «Незаконне проведення дослідів над
людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти», подану
на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 -
«Право» за спеціальністю 081 – Право**

Дисертаційне дослідження Бібленка Василя Станіславовича присвячено комплексному аналізу кримінально-правових та компаративістських аспектів незаконного проведення дослідів над людиною. Обрана тема є надзвичайно актуальною та своєчасною, що зумовлено кількома важливими факторами: 1) стрімкий розвиток медичної науки та біомедичних технологій створює нові виклики для правового регулювання експериментальної діяльності за участю людини; 2) Україна, інтегруючись у європейський правовий простір, потребує гармонізації свого законодавства у сфері біоетики з міжнародними стандартами; 3) практична відсутність судової практики застосування статті 142 Кримінального кодексу України свідчить про наявність серйозних прогалин у правовому регулюванні та правозастосуванні, що вимагає ґрунтовного наукового аналізу.

Актуальність теми підтверджується також тим, що сучасні медико-біологічні та психологічні дослідження стають дедалі складнішими та потенційно небезпечнішими для учасників. Застосування нових медичних технологій, генної інженерії, психотропних засобів вимагає чіткого правового врегулювання меж дозволеного та встановлення ефективних механізмів кримінально-правового захисту осіб, які беруть участь у таких

дослідженнях. Особливого значення набувають питання захисту прав особливо вразливих категорій населення – неповнолітніх, осіб з психічними розладами, засуджених, які потребують додаткових гарантій від зловживань у сфері наукових досліджень.

Структура дисертаційної роботи є логічною та обґрунтованою, оскільки автор послідовно розглядає історико-правові засади формування кримінальної відповідальності за незаконне проведення дослідів над людиною, аналізує зарубіжний досвід правового регулювання, детально досліджує об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого статтею 142 КК України. Така структура дозволяє всебічно розкрити обрану проблематику та сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства.

Методологічна база дослідження є достатньо широкою та включає загальнонаукові і спеціально-юридичні методи пізнання. Зокрема, автор послідовно застосовує діалектичний метод для розкриття внутрішніх суперечностей правового регулювання, історико-правовий метод для аналізу еволюції законодавства, порівняльно-правовий метод для зіставлення вітчизняних і зарубіжних правових норм. Особливо варто відзначити використання логіко-семантичного методу для поглибленого вивчення понятійного апарату, що дозволило автору сформулювати низку авторських дефініцій ключових термінів дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження є беззаперечною. Автор вперше в українській науці кримінального права здійснив комплексний аналіз проблем незаконного проведення дослідів над людиною, поєднавши кримінально-правовий та компаративістський підходи. Вперше запропоновано авторські визначення медико-біологічного та психологічного дослідів у кримінально-правовому контексті, що має важливе значення для правозастосовної практики. Новизною відзначається пропозиція щодо розширення сфери дії статті 142 КК України на захист ембріонів людини, що відповідає сучасним тенденціям розвитку біоетики та медичного права.

Особливу увагу автор приділяє аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання медико-біологічних досліджень, зокрема, дослідження законодавства країн романо-германської та англо-американської правових систем дозволило виявити спільні тенденції і особливості національних підходів до криміналізації незаконних дослідів над людиною. Цей компаративістський аналіз є цінним для формування рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства з урахуванням кращих зарубіжних практик.

Теоретична значущість роботи полягає у розвитку наукових уявлень про кримінально-правову охорону прав людини у сфері медико-біологічних досліджень. Автор розвиває термінологічний апарат, збагачуючи його новими поняттями та уточненнями, пропонує чіткі дефініції ключових понять, що сприятиме уніфікації правозастосовної практики. Важливим є обґрунтування авторської позиції щодо спеціального суб'єкта злочину, передбаченого статтею 142 КК України, що дозволяє більш точно визначити коло осіб, які можуть нести кримінальну відповідальність за незаконне проведення дослідів.

Практична значущість дослідження є очевидною. Сформульовані автором пропозиції щодо вдосконалення кримінального та спеціального законодавства можуть бути використані у правотворчій діяльності. Зокрема, пропозиції щодо внесення змін до статті 142 КК України та статті 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я спрямовані на усунення існуючих прогалин та суперечностей у правовому регулюванні. Результати дослідження можуть бути корисними для правоохоронних органів у кваліфікації відповідних злочинів, а також для судової практики.

Автор демонструє глибоке знання як вітчизняної, так і зарубіжної наукової літератури з проблематики дослідження. Бібліографія включає 262 найменування, що свідчить про ґрунтовність підготовки роботи. Особливо варто відзначити використання першоджерел міжнародного права, зарубіжного законодавства та практики міжнародних судових інстанцій.

Стиль викладення матеріалу є науковим, логічним та переконливим. Автор у дослідженні поєднує теоретичний аналіз з практичними рекомендаціями, що робить роботу цінною як для наукової спільноти, так і для практикуючих юристів. Термінологічний апарат використовується точно та послідовно, що сприяє чіткості викладу і розумінню складних правових конструкцій.

Особливої уваги заслуговує історико-правовий аналіз становлення та розвитку законодавства про незаконне проведення дослідів над людиною, здійснений у першому розділі дисертації. Автор переконливо доводить, що формування правових норм у цій сфері було зумовлено трагічними подіями ХХ століття, зокрема медичними експериментами нацистських лікарів під час Другої світової війни. Детальний аналіз еволюції від Нюрнберзького кодексу 1947 року до сучасних міжнародних документів дозволяє простежити логіку розвитку біоетичних принципів та їх впливу на національне законодавство. Результати дослідження викладенні у першому розділі дисертації мають не лише історико-пізнавальне значення, але й допомагають зрозуміти сучасні тенденції правового регулювання у зазначеній сфері.

Компаративістський аналіз, проведений автором, заслуговує на особливу увагу, адже, дослідження досвіду країн романо-германської правової системи та англо-американської системи дозволило виявити як спільні підходи, так і національні особливості криміналізації незаконних дослідів над людиною. Особливо цінним є аналіз французького досвіду, де передбачено спеціальний розділ Кримінального кодексу, присвячений здійсненню дослідів над людиною, що може слугувати орієнтиром для реформування українського законодавства.

Детальний аналіз об'єктивних ознак складу злочину, здійснений у другому розділі дисертації, демонструє глибоке розуміння автором специфіки кримінально-правової характеристики незаконного проведення дослідів над людиною. Особливо вдалим на нашу думку, є дослідження

об'єкта злочину з виділенням основного та додаткового безпосередніх об'єктів. Авторська позиція щодо того, що основним безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, які гарантують безпеку дослідів над людиною, а додатковим – суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я людини, є обґрунтованою та має важливе значення для належної кваліфікації відповідних діянь.

Заслуговує на підтримку авторська пропозиція щодо віднесення до потерпілих від незаконного проведення дослідів ембріонів людини, оскільки вона відповідає сучасним тенденціям розвитку біоетики та знаходить підтримку в зарубіжному досвіді. Обґрунтування необхідності доповнення назви та частини другої статті 142 КК України словами про ембріон людини є своєчасним і актуальним у контексті розвитку репродуктивних технологій та генної інженерії.

Авторські визначення медико-біологічного та психологічного дослідів, запропоновані в роботі, є науково обґрунтованими та мають важливе практичне значення. Визначення медико-біологічного дослідів як регульованої наукової процедури, що передбачає умисне втручання в організм живої людини з метою підтвердження попередньо встановленої наукової гіпотези, чітко відображає сутність цього явища та може бути використане для законодавчого закріплення. Аналогічно, визначення психологічного дослідів як систематичного, контрольованого методу дослідження розумових процесів і поведінки людини заповнює існуючу термінологічну прогалину.

Класифікація медико-біологічних дослідів, запропонована автором, є логічною та практично корисною. Поділ на медико-біологічні наукові досліді, терапевтичні медико-біологічні досліді і клінічні медико-біологічні досліді дозволяє більш точно диференціювати різні види експериментальної діяльності та встановлювати відповідні правові режими їх проведення.

Аналіз об'єктивної сторони складу злочину характеризується ґрунтовністю та всебічністю. Автор переконливо доводить, що основним

способом вчинення цього злочину є активна поведінка, хоча не виключає можливості вчинення злочину шляхом бездіяльності. Детальне дослідження умов правомірності проведення медико-біологічних дослідів має важливе значення для відмежування злочинних діянь від правомірних дослідницьких практик.

Особливої уваги заслуговує авторський аналіз проблеми інформованої згоди, особи яка бере участь у медико-біологічних дослідях в якості піддослідної особи. Дослідник переконливо показує, що це поняття є ключовим для визначення правомірності медико-біологічних дослідів, та детально аналізує його складові елементи. Критичний аналіз положень статті 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо заборони проведення науково-дослідних експериментів на хворих є обґрунтованим та своєчасним. Авторська пропозиція щодо вилучення слова «хворих» з цієї статті заслуговує на підтримку, оскільки така заборона дійсно суперечить суті медичної науково-дослідної діяльності.

Аналіз причинного зв'язку між діянням та наслідками у складі злочину, передбаченого статтею 142 КК України, є ґрунтовним та методологічно правильним. Автор правильно підкреслює складність встановлення причинного зв'язку у цій категорії справ та необхідність залучення судово-медичних та інших видів експертиз. Класифікація злочину за частиною першою як формального, а за частиною другою як матеріального складу є правильною та має важливе значення для правозастосовної практики.

Третій розділ дисертації, присвячений суб'єктивним ознакам складу злочину, характеризується високим рівнем теоретичного аналізу та практичною спрямованістю. Авторська позиція щодо спеціального суб'єкта злочину є особливо цінною та заслуговує на підтримку. Обґрунтування того, що медико-біологічні та психологічні досліді можуть проводитися лише особами з відповідною кваліфікацією та навичками, є логічним та відповідає реальним потребам практики. Пропозиція розглядати дії осіб без відповідної

кваліфікації як заподіяння шкоди життю і здоров'ю на загальних підставах є правильною та сприятиме більш точній кваліфікації злочинних діянь.

Дослідження суб'єктивної сторони злочину вирізняється глибиною та всебічністю аналізу. Авторське обґрунтування змішаної форми вини є теоретично обґрунтованим та відповідає специфіці даного складу злочину. Детальний аналіз інтелектуального і вольового елементів вини свідчить про глибоке розуміння автором психологічних основ кримінальної відповідальності.

Практична значущість результатів дослідження підтверджується наявністю актів впровадження у навчальний процес та практичну діяльність правоохоронних органів. Використання матеріалів дисертації у підготовці суддів та працівників прокуратури свідчить про їх затребуваність практикою. Впровадження результатів у навчальний процес вищих навчальних закладів сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх юристів у сфері медичного права.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження є позитивною, оскільки робота характеризується актуальністю теми, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю результатів. Автор демонструє високий рівень наукової кваліфікації, глибоке знання предмета дослідження, вміння аналізувати складні правові явища та формулювати обґрунтовані висновки і пропозиції.

Апробація результатів дослідження є достатньою. Автор опублікував 9 наукових праць за темою дисертації, з яких 4 – у фахових виданнях. Участь у міжнародних науково-практичних конференціях свідчить про наукову активність дисертанта та визнання його результатів науковою спільнотою.

Структура та обсяг дисертації є оптимальними. Робота містить всі необхідні структурні елементи, логічно побудована та написана грамотною науковою мовою. Обсяг роботи є достатнім для розкриття обраної теми та відповідає вимогам до дисертаційних досліджень рівня доктора філософії.

Водночас, незважаючи на високу якість дослідження та його безсумнівну наукову цінність, є деякі питання та зауваження, які потребують уваги та можуть стати предметом подальших наукових досліджень.

1. У роботі недостатньо розглянуто питання кримінально-правової кваліфікації випадків, коли незаконні досліді проводяться за участю міжнародних дослідницьких команд або на території кількох держав, що актуально в умовах глобалізації наукових досліджень, що набуває особливої важливості у контексті транскордонних клінічних випробувань та міжнародної співпраці у сфері біомедичних досліджень.

2. Потребує додаткового обґрунтування пропозиція щодо створення окремого розділу КК України «Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я людини у медичній та фармацевтичній сфері», зокрема щодо критеріїв віднесення злочинів до цього розділу та його співвідношення з існуючою структурою Кримінального кодексу. На нашу думку, доцільно було б більш детально проаналізувати переваги та недоліки такого законодавчого рішення.

3. Недостатньо детально розглянуто питання співвідношення статті 142 КК України з іншими статтями Особливої частини КК України, що передбачають відповідальність за злочини у медичній сфері. Зокрема, потребує уточнення розмежування з составами злочинів, передбачених статтями 138-141 КК України, особливо у випадках конкуренції кримінально-правових норм.

4. Потребує уточнення авторська позиція щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності організаторів та замовників незаконних дослідів, які безпосередньо не проводять експерименти над людиною. Це питання є особливо актуальним у контексті діяльності фармацевтичних компаній та наукових інститутів, які можуть виступати замовниками таких досліджень.

5. У роботі недостатньо розглянуто особливості кваліфікації незаконних дослідів, що проводяться з використанням сучасних цифрових технологій,

штучного інтелекту та інших інноваційних методів. Розвиток телемедицини та цифрових технологій у медицині створює нові виклики для кримінально-правового регулювання, які потребують окремого аналізу.

6. Потребує додаткового обґрунтування пропозиція щодо розширення кола потерпілих на ембріони людини, зокрема у частині визначення моменту виникнення правоздатності ембріона та співвідношення з існуючим законодавством про переривання вагітності. Це питання має складний біоетичний та філософський характер і потребує більш детального аналізу.

7. Доцільно було б більш детально розглянути питання відшкодування шкоди, заподіяної незаконними дослідженнями, та можливості застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Враховуючи, що такі дослідження часто проводяться в рамках діяльності юридичних осіб, це питання має важливе практичне значення для забезпечення ефективного захисту прав потерпілих.

Зазначені зауваження мають дискусійний, рекомендаційний характер і не знижують загальної наукової цінності представленої праці.

Підсумовуючи, констатую, що дисертація Бібленка Василя Станіславовича «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти» є завершеним самостійним дослідженням, містить нові теоретично обґрунтовані положення і практично значущі пропозиції, відповідає вимогам, установленим Порядком присудження ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент,

Завідувачка кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної
діяльності, доцент кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної
діяльності, кандидат юридичних наук, доцент

Гавловська Аліна Олександрівна
«04» серпня 2025 р.